

Zamki Adršpach, Strmen i Skály

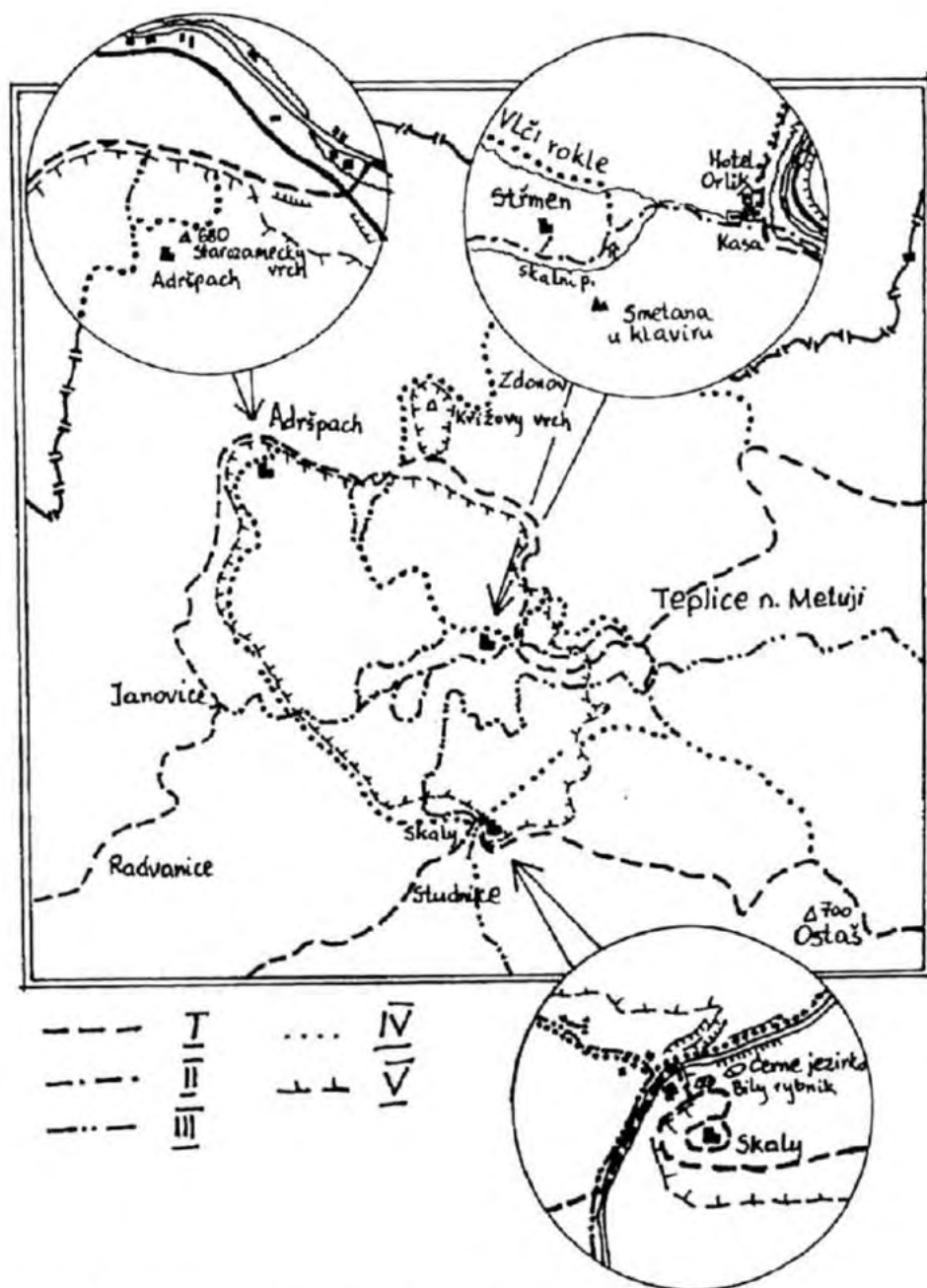
Teplicko-Adršpachskie Skály przyciągają liczne rzesze turystów niesamowitymi formami i labiryntami skalnymi. Od XVIII w. trwa nieustająca pielgrzymka do tego sanktuarium przyrody nieożywionej. Nie wszyscy wiedzą, że są tam też ruiny średniowiecznych zamków. Strone, niedostępne skały stanowiły wręcz wymarzone miejsca do sytuowania na nich strażnic i zamków obronnych. Wspomniane walory zostały dostrzeżone już w XIII w. w okresie kolonizacji tych ziem.

Do XIII w. obszar ten pokryty był gęstym lasem. Graniczny ostep leśny pełnił funkcje obronne państwa czeskiego. Nie wolno go było zasiedlać zwłaszcza w okresie polsko-czeskich zatargów. Po wyprawie Bolesława Krzywoustego kronikarz Gall Anonim porównał przejście przez góry i przesiekę z przejściem Hannibala przez Alpy. Dopiero w końcu XII w. zaczęło się zasiedlanie lasów pogranicznych. Podobny proces zachodził po śląskiej stronie granicy, gdzie np. benedyktyni założyli klasztor i osadę w Krzeszowie. U schyłku XIII w. proces kolonizacyjny zmierzał ku końcowi. Wtedy obok krajowych pojawiają się koloniści ze Śląska. Akcję tę popierał książę świdnicki Bolko I, który w 1289 r. otrzymał od króla Wacława II miasteczko Chełmsko Śląskie oraz wioski Miskowice, Kochanów, Dobromyśl, Královec, a od Witka ze Švabenic kupił wsie Błazejów, Zdoňov, Kratzbach.

W tym okresie powstają zamki Strmen i Adršpach, obydwie jako dobra królewskie, strzegące niespokojnego pogranicza czesko-polskiego. W XIV w. przechodzą one w ręce prywatne i zostają zniszczone przez rycerstwo śląskie w 1477 r. Potem popadły w ruinę i nie zostały już odbudowane.

Zamek Skály powstał później – dopiero pod koniec XIV w., ale za to funkcjonował dłużej. Od początku swojego istnienia zawsze był w posiadaniu prywatnych właścicieli, w 1477 r. został również zdobyty i zburzony. Jednak wkrótce odbudowano go i funkcjonował do początków XVII w.

Dziś z wszystkich trzech wymienionych wyżej obiektów, doskonale wkomponowanych w skalne otoczenie, pozostały tylko bardzo malowniczo położone ruiny (rys.1).

Rys. 1. Teplicko-Adršpachské skály. Sieć szlaków turystycznych i usytuowanie zamków. I – szlak czerwony, II – szlak niebieski, III – szlak zielony, IV – szlak żółty, V – granice rezerwatu

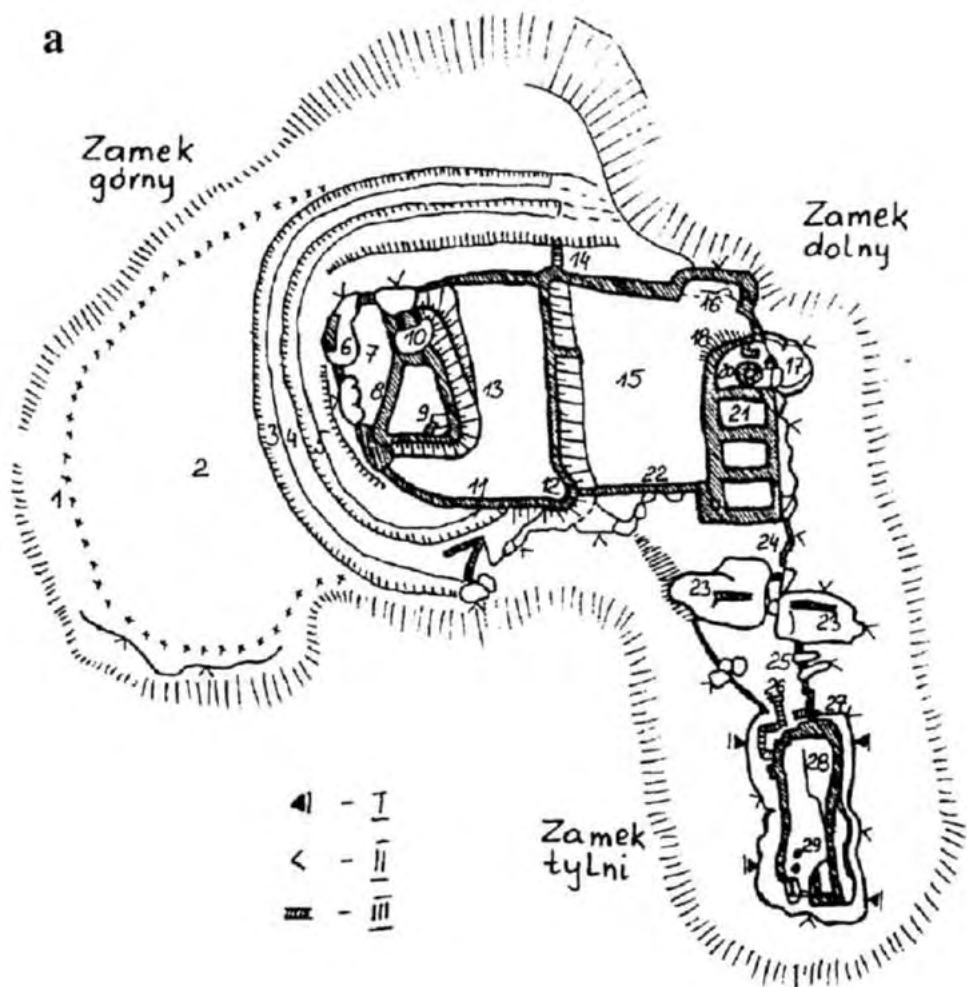
Adršpach

Zamek Adršpach zbudowano na skalnym płaskowyżu, 2 km na zachód od dzisiejszej osady o tej samej nazwie. Po raz pierwszy wzmiankuje się go przed rokiem 1355 w dokumencie *Majestas Carolina* Karola IV jako własność królewską. W 1354 r. dostał go w posiadanie Hanuš z Adršpachu. Kolejnymi właścicielami byli Albert ze Skalic (w latach 1359-62) i Tas z Ryzmburka (1362-72). W roku 1401 zamek dostał się w ręce Hynka z Dube i z Náchodu, który sprzedając państwo nachodzkie, w zamian nabył dobra adršpachskie i zamek Střmen. Adršpach stał się jego gniazdem, od imienia którego się tytułował. W czasie wojen husyckich zamek zajął hetman husycki Jan Krušina z Lichtemburka, który władał nim w latach 1428-34. Po jego śmierci jako pan na Adršpachu poświadczony jest w roku 1437 jego brat Hynek. Po roku 1438 zamek oddano ponownie panom z Dube, ale wkrótce nabyły go miasta śląskie. W czasie wojny roku 1477 zamek spalono i zburzono. Na początku XVI w. dobra adršpachskie zostały połączone z dobrami skalskimi, a Peter Adršpach z Dube odstąpił je swoim wierzycielom – Zdenkovi Lvovi z Rožmitalu i Janovi Krušinovi z Lichtemburka. Przy tej okazji zamek wspomina się jako pusty.

Płaskowyż skalny, na którym zbudowano omawiany obiekt był od północy chroniony pionową, skalną ścianą, z pozostałych stron – stromymi, zalesionymi, trudno dostępnymi zboczami. Zamek tworzyły elementy: podzámce z budynkiem głównego pałacu (tzw. dolny zamek), zamek górny z główną wieżą obronną osłaniany dodatkowo nasypami i dwiema fosami oraz zamek tylny (zachodni), który składał się jedynie z wieżowej budowli wzniesionej na nieprzystępnej skale. Pałac zamku dolnego zbudowany był na planie kwadratu; z jego pierwszego piętra przechodziło się na skałę, na której kończyło się właściwe podzámce. Między nią a zamkiem tylnym jest do dziś widoczny szeroki przekop z dwiema wysokimi skałami, które służyły jako filary mostu. Do zamku prowadziły dwie drogi, miejscami wyciosane w skałę, których ślady można obserwować jeszcze dzisiaj. Zachowały się również fragmenty murów i budynków (rys. 2).

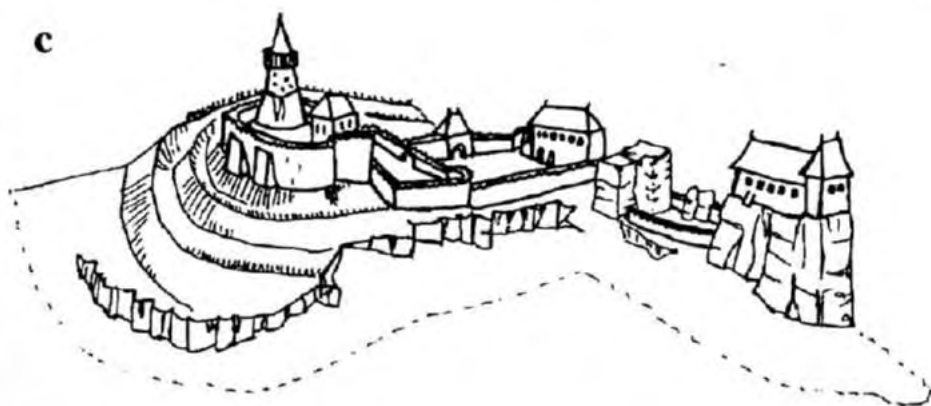
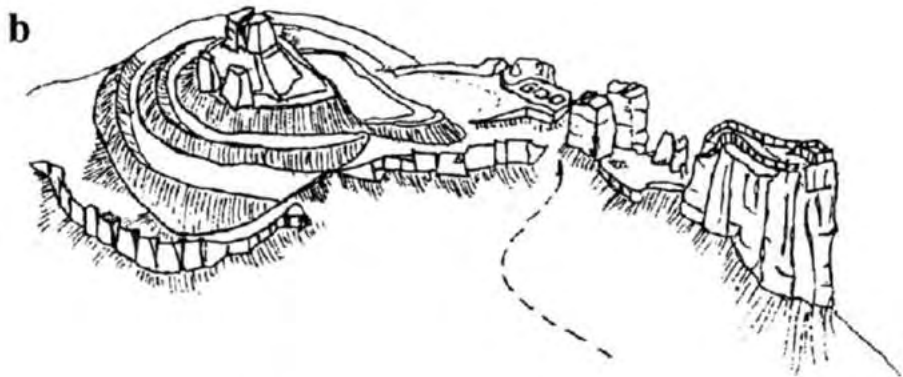
Střmen

Na wysokiej skale, przy wejściu do Teplickiego Skalnego Miasta, są do dziś widoczne obrobione skalne ściany, nisze i otwory będące świadectwem istnienia średniowiecznego zamku powstałego jako strażnica na pograniczu czesko – śląskim. Założycielami obiektu w XIII w. byli panowie ze Skalic, którzy władali również pobliskimi zamkami Adršpach i Vizmburk. Swoją nazwę zyskał Střmen od herbu panów ze Skalic – wizerunku strzemion. W roku 1348 wymieniony został jako własność królewska, a już w 1359 przeszedł w posiadanie Alberta ze Skalic,

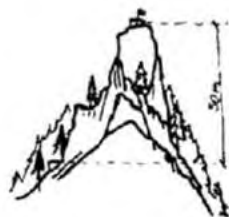
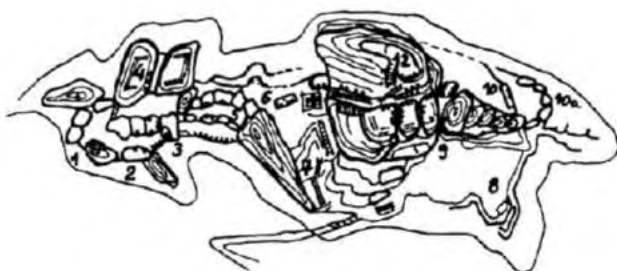

Rys. 2. ADRŠPACH. Plan zamku (a), widok na ruinę (b) i rekonstrukcja XIVw. (c) (wszystkie plany i rekonstrukcje zamków na podst. tablic informacyjnych, ustawionych przy ruinach). 1 – zewnętrzne zasięki, 2 – główna fosa, 3 – wał zewnętrzny, 4 – fosa wewnętrzna, 5 – wał wewnętrzny, 6 – bloki skalne i mur przedni, 7 – wewnętrzny dziedziniec, 8 – mur wewnętrzny, 9 – piwnica, 10 – główna wieża, 11 – mury górnego dziedzińca, 12 – baszta narożna, 13 – górny dziedziniec, 14 – główna brama, 15 – dolny, główny dziedziniec, 16 – narożna, skalna baszta, 17 – skalna baszta przy pałacu, 18 – mur małego dziedzińca, 19 – więzienie, 20 – studnia, 21 – budynek górnego pałacu, 22 – mury zamku dolnego, 23 – mury zamku tylnego, 24 – fosa przed zamkiem tylnym, 25 – dziedziniec zamku tylnego, 26 – schody na punkt widokowy, 27 – schody pod tylną skalną wieżę, 28 – pałac zamku tylnego, 29 – wieża zamku tylnego – obecnie taras widokowy.

I – podstawa skalnej wieży, II – strome skalne ściany, III – mury zamkowe.

który odzyskał go dla swego rodu od cesarza Karola IV. Kolejnymi właścicielami zamku byli Tas z Ryzmburka – ok. roku 1362, a od 1362 do 1372 – rycerz Vickmann. Ten ostatni dał swoje imię osadzie (Vickerivilla, później Veckelsdorf), która powstała w podzamczu. Czeska nazwa osady – Teplice n/Metuji – powstała od pobliskich ciepłych źródeł. W 1381 r. Sřrmen kupił Hynek z Dube i Náchodu, który wcześniej pozbył się Nachodu. Dwadzieścia lat później zamkiem władał kolejny z rodu – Hynek Starszy z Dube. Sprzyjał on cesarzowi Zygmuntovi, co spowodowało, że w roku 1428 zamek oblegał i zdobył hetman husycki Maciej Salava z Lipy. Pięć lat później Sřrmen był wzmiankowany jako siedziba Jana Kruřiny z Lichtenburka, znanego z prohusyckich sympatii. W 1434 r. został on podstępnie zabity w Broumowie przez katolickich mieszczan. Zamek zdobyli rycerze śląscy, spalili go i ostatecznie zburzyli w 1447 r. Odbyło się to za milczącym przyzwoleniem króla Jerzego jako warunek zawieszenia broni na pograniczu czesko-śląskim. W kronikach ziemskich Sřrmen jest jeszcze wymieniany w 1543 r. jako ruina, a w 1607 nawet jako pusty zamek.

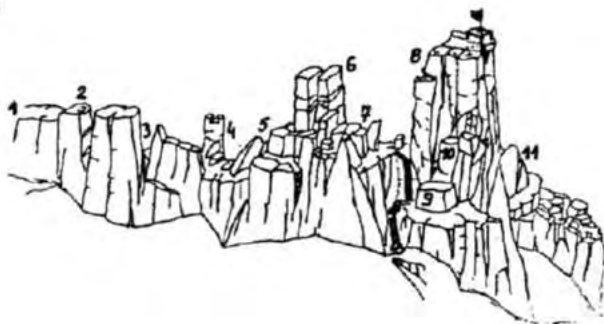

Rys. 3. Striben. Plan zamku (bez zamku tylnego).

I – wejście do zamku tylnego, 2 – skalny mur, 3 – górna brama, 4 – wieża nad bramą tylnego zamku, 5 – taras, 6 – skalny filar mostu do wielkiej wieży, 7 – mury nad zboczem u podstawy wielkiej wieży, 8 – dolna baszta wielkiej wieży, 9 – krużganek na boku wieży łączący zamek z tylną basztą – zachowane skalne przejście, 10 – tylna baszta i skalny wał (10a), 11 – wejście do wieży, 12 – skalny masyw górnej części wieży z fundamentem jej nadbudowy (obecnie punkt widokowy).

I – obszar zamku (obrobione skały), II – skały z nieobrobioną górną powierzchnią, III – nacięcia i gniazda w skale do umocowania belek.

a

b

Rys. 4. Striben. Obecny widok skalnego masywu(a) i rekonstrukcja zamku(b). I – przedzámce, 2 – wieża bramy wejściowej, 3 – mostki, 4 – strażnica na małej skalnej baszcie, 5 – furta i umocnienia zamku tylnego, 6 – wieża zamkowa, obronna, 7 – furta i mostki wewnątrz zamku, 8 – wielka wieża (mieszkalna), 9 – umocnienia podstawy wieży, 10 – ganek i przejście do tylnej baszty, 11 – tylna baszta i wał z glazów.

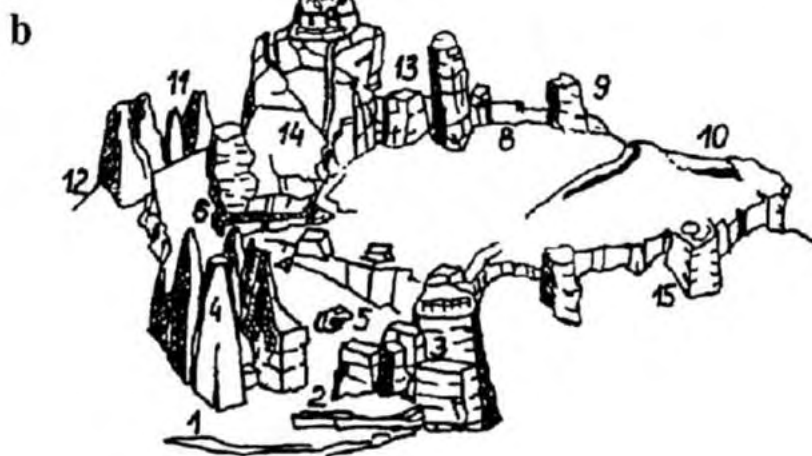
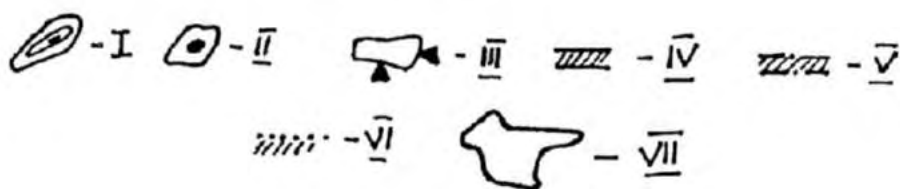
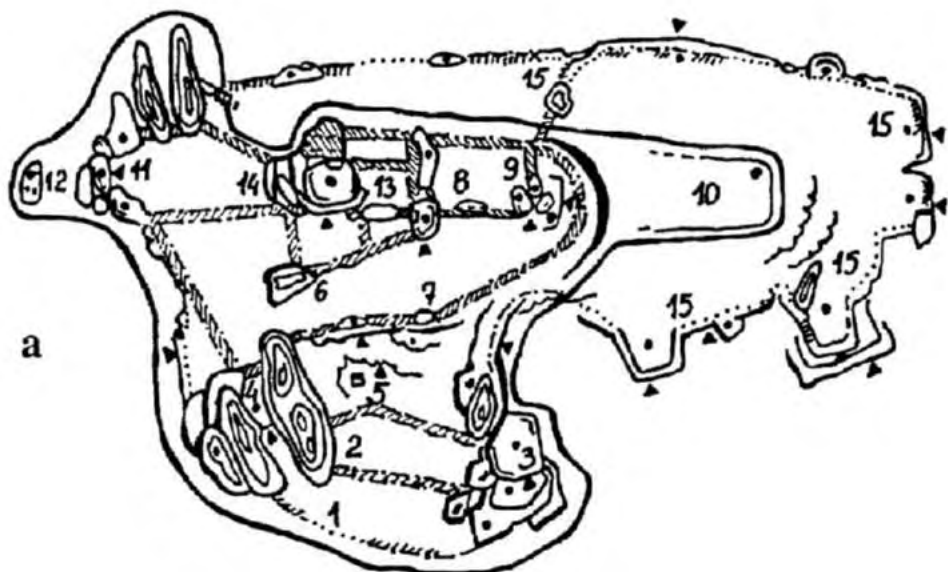

Budowla została przez swoich budowniczych doskonale wkomponowana w skalny masyw. Wyciosano szereg platform, nacięć, gniazd, w których umieszczono belki, a na nich wsparto drewniane ganki, mostki i wieże. Zasadniczą część obiektu stanowiła wieża mieszkalna, zbudowana na najwyższej skale masywu (wys. ok. 50 m). Otoczona była gankami, murami i basztami. Na sąsiedniej, niższej skale umieszczona była prawdopodobnie ufortyfikowana, drewniana wieżyczka. Dalej znajdował się zamek tylny z bramą wejściową. Całość skomunikowano drewnianymi mostkami i skalnymi przejściami.

Dziś pozostałością po zamku są obrobione ściany, nacięcia na skałach i kamienne schody. Systemem stalowych drabin i stopni można wejść na platformę najwyższej skały, skąd rozpościera się widok na dolinę Metuji, Góry Krucze, Rýchory i Karkonosze (rys. 3 i 4).

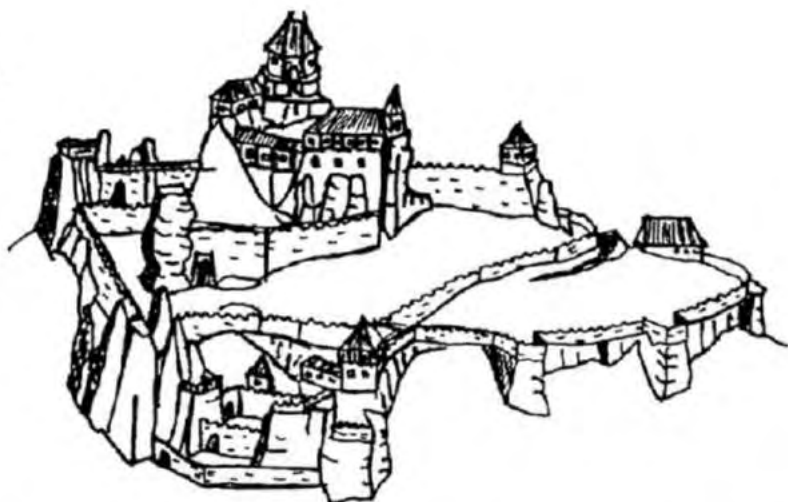
Skály

Zamek ten wzmiankowany był po raz pierwszy w roku 1393 jako własność Macieja Salavy z Lipy, który przeniósł tu swoją siedzibę ze Starkova. Skály postawił prawdopodobnie jego poprzednik – Rubin z Žampachu – wzmiankowany w latach 1353-71. Maciej Salava z Lipy walczył po stronie husytów, m. in. kosztem broumovskiego klasztoru powiększył swe włości. Wkrótce (1436 r.) przeszedł jednak na stronę katolickiego cesarza Zygmunta i tak zabezpieczył swe dobra ziemskie. Skalny zamek służył mu za bezpieczny punkt oporu i dlatego rozbudował go i umocnił. Ponieważ były z niego podejmowane wyprawy przeciw łużyckim i śląskim miastom, spotkał go los podobny jak pobliskiego zamku Střmen. W roku 1447 został zburzony w wyniku wyprawy zorganizowanej przez m. in. Wrocław, Świdnicę, Zgorzelec i Budziszyn. Jednak wkrótce odnowiono go. Siedem lat później właścicielem był bliżej nieznany Kočka. Od niego zamek został nazwany Katzenstein, a po czesku Kočkenštejn lub Kočiči hradek. W 1466 r. przeszedł w posiadanie Hanuša z Varnsdorfu i na Turnovie, który w roku 1488 sprzedał go Zbynkovi Buchovcovi z Buchova. Dziewięć lat później Skály nabył od niego Jan Špetle z Janovic i przyłączył do swego państwa nachodzkiego. On również długo nie władał zamkiem i już w 1513 r. sprzedał go księciu ziębiickiemu Bartłomiejowi (wnukowi króla Jerzego z Podiebradu). W tym też roku był bezskutecznie oblegany przez księcia legnickiego. Po dwóch latach Jan Špetle odkupił zamek z powrotem, a po upływie jeszcze roku sprzedał go Petrovi Adšpachowi z Dube. Po nim zamkiem władało szereg właścicieli – w 1528 Zdenek Lev z Rožmitálu, w 1533 Jan Krušina z Lichtemburka i Vojtěch z Pernštejna. Dziesięć lat później od brata tego ostatniego – Jana, skalskie państwo kupił (wraz z sześcioma opuszczonymi zamkami) Bernard Žehušícky z Nestajova. Ostatni właściciele na zamku już nie mieszkali, nie używany obiekt powoli niszczał. W roku 1576 w czasie sprzedaży

c

Rys. 5. Skály. Plan zamku(a), widok na ruinę(b) oraz rekonstrukcja z XV-XVI w. (c).
 1 – brama zewnętrzna, 2 – brama główna, 3 – wieża strażnicza nad bramą, 4 – boczna baszta głównej bramy, 5 – studnia, 6 – brama wejściowa górnego zamku, 7 – mur wewnętrzny chroniący górny zamek, 8 – dziedziniec pałacowy, 9 – wieża narożna pałacu, 10 – działobitnia, 11 – skalna wielka baszta z krążankiem, 12 – skalny filar ze śladami mostku, 13 – budynek pałacu z małą wieżą, 14 – główna wieża zamku, 15 – późnogotyckie mury i baszty, wybudowane w czasie odbudowy zamku po wojnach husyckich.

I – skalne ostańce wykorzystane przy budowie zamku do jego konstrukcji, II – masywy skalne ociosane i przeobrażone w wieże zamkowe, III – ściany ostańców przeobrażone w baszty i mury zamkowe, IV – zachowane mury zamku (wys. 1 m), V – mury zamkowe zachowane we fragmentach, VI – mury niezachowane, VII – obszar zamku wczesnośredniowiecznego.

Skál braciom Bohdaneckym z Hodkova wspomniano o pustym zamku. W ten sam sposób wzmiankowano go w 1628 r. W XVII i XVIII w. materiał z zamku wykorzystywano do budowy okolicznych gospodarstw. Alojzy Jirašek umieścił tu akcję swojego opowiadania *Skály*, rozgrywającą się w okresie wojny trzydziestoletniej (rys. 5).

Zamek zbudowano wśród skał na wysokości ok. 700 m n.p.m. Był z dwóch stron chroniony stromym stokiem, z trzeciej skałami, a z czwartej murami. Wysokie skały nad zamkowymi budowlami wykorzystywano jako wieże obronne, do których można się było dostać wyciosanymi w skale schodami. Bramę główną chronił system baszt, wieżyczek i murów. Dzisiaj o istnieniu zamku świadczą ruiny zamkowej furtki, schodów, murów i ślady w skale po nacięciach do mocowania belek (rys. 6).

Rys. 6. Ruiny zamku Skalý.

LITERATURA:

1. *Hrady, zamky a tvrze v Čechach, na Moravě a ve Slezsku*, t. VI: *Východní Čechy*, Praha 1989.
2. Antonin Hejna, Vladimír Wolf, *Czesko-śląskie związki po obu stronach Karkonoszy w XIII i XIV w.*, *Rocznik Jeleniogórski* 1974 r.
3. *Adršpaško-teplické skaly a Ostaš* [mapa 1:25 000], 1995.